

УДК 338.43:338.512.003.13

L. Budnyak, T. Budnyak, State Agrarian and Engineering University in Podilya

COST MANAGEMENT AS ONE OF THE WAYS TO INCREASE EFFICIENCY

Annotation. *The ability to systematically and efficiently manage costs during periods of worsening market conditions increases the chances of survival, enables optimal allocation of resources between current and investment activities.*

If the period of the planned economy, little attention was given to measures that reduce costs and allow pinpoint their size, but now there is a need to focus on developing approaches that would enable you to better understand the process of formation expenses and identify possible reserves decrease.

Cost management is almost becoming the main means of improving the profitability of the company, as it allows to take into account the peculiarities of the production process, thus ensuring the completeness of reimbursement to attract the resources needed for production.

The paper analyzes the composition and structure of grain production costs in terms of groups of grains and legumes and cost elements.

A factor analysis of production costs, sales and financial results.

Reveals the ways and calculated reserves to reduce costs and improve the profitability of grain production Borshevskogo district, Ternopil region.

Specified the role of cost management in the context of improving efficiency.

The emphasis placed on the fact that cost management – a dynamic process involving management actions aimed at achieving high economic performance on the basis of effective use of its resources and to ensure the optimal level of spending.

Reducing costs is an important task, but not the main purpose expense management company. Since the process of reducing costs may be accompanied by a decline in the quality of manufactured products and service customers, the abandonment of production and sales of products that are in demand, but require significant investment, the main purpose expense management company is to increase its competitiveness and efficiency.

Keywords: *production costs, cost elements, cost of production and a complete, cost management, financial performance, efficiency.*

*Л.М. Будняк, кандидат економічних наук, доцент,
Т.О. Будняк, аспірант ПДАТУ*

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМКІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА

Проаналізовано склад і структуру витрат виробництва зерна в розрізі групи зернових і зернобобових культур та елементів витрат. Проведено факторний аналіз витрат виробництва, реалізації та фінансових результатів. Розкрито шляхи, пораховано резерви зниження собівартості та підвищення прибутковості зернового господарства Борщівського району Тернопільської області. Зазначено роль управління витратами в контексті підвищення ефективності виробництва.

Ключові слова: витрати виробництва, елементи витрат, собівартість виробнича і повна, управління витратами, фінансові результати, ефективність виробництва.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. З розвитком конкуренції на ринку та зниженням норми прибутку перспективи розвитку підприємства значною мірою залежать від поведінки витрат та управління ними. Вміння планомірно і раціонально керувати витратами в періоди погіршення кон'юнктури ринку підвищує шанси на виживання. Також за сприятливих економічних умов важливою стає задача оптимального розподілу ресурсів між поточною та інвестиційною діяльністю. Це можливо зробити, якщо на підприємстві діє продумана система управління витратами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми управління витратами за останні роки досліджувались багатьма вченими-економістами, зокрема Блохою А. В., Дем'яненком С. І., Дерієм В., Клементьевою О., Золотарьовою О., Котовою А., Майданською О. М., Петровим В. П., Сльозко Т., Токарем А., Яценко О. І., Фроленко Р.В. та іншими. Проте й досі залишаються актуальними питання ролі управління витратами у справі планування зростання прибутковості роботи підприємств.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття значення управління витратами у справі планування зростання прибутку. Для розкриття даної мети вирішено наступні завдання:

- проаналізовано склад і структуру витрат виробництва зерна Борщівському районі в розрізі групи зернових і зернобобових культур і елементів витрат;
- вивчено вплив узагальнюючих факторів на виробничу і повну собівартість зерна;
- проведено факторний аналіз фінансових результатів від реалізації зерна, на базі якого кількісно виміряно вплив обсягу, ціни і собівартості одиниці реалізованої продукції на кінцевий результат;
- висвітлено шляхи та пораховано резерви зниження собівартості і підвищення прибутковості виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах Борщівського району.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо у період планової економіки мало уваги приділялося заходам, які дозволяли знизити витрати і точно визначити їх величину, то зараз виникає потреба зосередити увагу на розробці підходів, які б дали змогу краще зрозуміти процес формування витрат і виявити можливі резерви їх зниження. Управління витратами практично стає головним засобом підвищення прибутковості діяльності підприємства, оскільки дозволяє враховувати особливості виробничого процесу, забезпечуючи тим самим повноту відшкодування витрат на залучення ресурсів, необхідних для виробництва продукції.

За результатами проведеного аналізу робимо висновок, що витрати на виробництво зерна у Борщівському районі Тернопільської області збільшилися у динаміці на 22190 тис. грн., тобто в 1,9 раза і звітного року становили 46931,1 тис. грн. (табл. 1). Це відбулося за рахунок збільшення витрат на виробництво пшениці озимої, гречки, кукурудзи на зерно, ячменю, гороху та інших зернових і зернобобових культур.

У структурі витрат виробництва зерна за дослідний період також відбулися певні зміни. Так, зменшилася питома вага зерна пшениці (озимої і ярої), жита і ярого ячменю, а зросла – по кукурудзі на зерно (на 18,4%) і звітного року становила 57,9%.

Останнє свідчить про те, що у виробництві зернових ключову роль відводилося на кукурудзу і в подальшому це буде підкріплено відповідними доходами та фінансовими результатами. Також на базі вище зазначеного можна зробити висновок, що саме даний вид продукції стоїть в основі формування витрат виробництва зерна Борщівського району.

Варто також відмітити і місце зерна пшениці озимої в контексті вище зазначеного, тому що її питома вага у структурі витрат виробництва є немалою і становила базисного року майже 43%, а звітнього – 30%.

Таблиця 1

**Склад і структура витрат виробництва зерна Борщівського району
в розрізі групи зернових і зернобобових культур**

Види продукції	2010 р.		2011 р.		2012 р.		Відхилення (+, -)	
	сума, тис. грн.	струк- тура, %	сума, тис. грн.	струк- тура, %	сума, тис. грн.	струк- тура, %	сума, тис. грн.	струк- тури, %
Зернові та зернобобові, всього	24741,1	100,0	38107,1	100,0	46931,1	100,0	22190,0	0,0
в т. ч. пшениця озима	10536,5	42,6	9688,0	25,4	14091,0	30,0	3554,5	-12,6
пшениця яра	1451,8	5,9	212,5	0,6	463,7	1,0	-988,1	-4,9
жито	41,6	0,2	32,3	0,1	0,0	0,0	-41,6	-0,2
гречка	86,9	0,4	271,8	0,7	267,4	0,6	180,5	0,2
кукурудза на зерно	9768,7	39,5	25619,4	67,2	27179,2	57,9	17410,5	18,4
ячмінь озимий	789,1	3,2	537,1	1,4	2047,8	4,4	1258,7	1,2
ячмінь ярий	2064,7	8,3	828,4	2,2	2313,9	4,9	249,2	-3,4
горох	2,4	0,0	374,0	1,0	308,8	0,7	306,4	0,6
інші зернові та зернобобові	0,0	0,0	543,6	1,4	259,3	0,6	259,3	0,6

У розрізі елементів витрат найбільший відсоток припадав на прямі матеріальні витрати. Так, 2010 р. ця величина становила 75,5%, а 2012 – 67,3%. З матеріальних витрат 2010 р. перше місце займали мінеральні добрива – 26,7%, друге – витрати на нафтопродукти (15,3), третє – насіння (12,7%). Аналогічну картину спостерігаємо звітнього року, тільки тут міняються місцями витрати на насіння та нафтопродукти.

За результатами проведеного аналізу робимо висновок, що домінантами у формуванні витрат виробництва зерна в розрізі елементів виступають витрати на насіння, добрива, паливо-мастильні матеріали і запасні частини, а, відповідно, шляхами зниження собівартості зерна можна вважати: раціональне використання коштів на придбання насіння та посадкового матеріалу і добрив; зниження витрат на паливо-мастильні матеріали та запчастини, раціональне їх використання.

При цьому слід пам'ятати, що вище зазначені виробничі запаси нерідко стають об'єктами марнотратства. Це, в свою чергу, є причиною додаткових витрат на відповідні виробничі ресурси. Для того, щоб уникнути цього, необхідно посилити внутрішній контроль і підсилити рівень матеріальної відповідальності.

На базі витрат виробництва формується такий показник, як виробнича собівартість. У цілому по групі зернових і зернобобових культур вона в динаміці збільшилася на 34,5% і звітнього року становила 119,7 грн. У розрізі культур найменших змін зазнала собівартість 1 ц ячменю, а найбільших – гречка. Перша за аналізований період зросла на 5,4% і 2012 р. становила 120 грн., а друга – у 2,3 раза і її фактична величина дорівнювала 375 грн. за 1 ц.

Собівартість 1 ц пшениці і кукурудзи на зерно збільшилася більше ніж на 30% і звітнього року становила 117,6 та 119,7 грн.

Факторний аналіз виробничої собівартості розкрив неоднозначність впливу факторів на кінцевий результат. Так, собівартість 1 ц зерна 2012 р. порівняно з 2010 р. збільшилася на 30,7 грн. Це відбулося виключно за рахунок збільшення витрат коштів на 1 га посіву. Даний фактор зумовив зростання результату на 48,6 грн. Фактор урожайності мав незначний позитивний вплив на кінцевий результат і зумовив його зменшення на 17,9 грн. Аналогічну картину щодо направленості впливу факторів бачимо, порівнюючи 2011 рік з 2010, хоча позитив по фактору урожайності тут був значно вищим, ніж негатив по фактору витрат коштів на 1 га посіву. Тому в кінцевому результаті отримано зниження собівартості 1 ц зерна на 7 грн.

Повну собівартість формують витрати на виробництво і реалізацію. Вона по зерну у динаміці зросла і звітнього року становила 124 грн. за 1 ц. Причини збільшення повної собівартості зерна Борщівського району проаналізуємо на базі створеної моделі факторного аналізу (табл. 2)

При цьому факторами виступатимуть: зібрана площа, урожайність, рівень товарності і повна собівартість 1 ц зерна. Перемноживши їх, вийдемо на загальний обсяг повної собівартості зерна.

Таблиця 2

Вплив узагальнюючих факторів на повну собівартість реалізованого зерна

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. від 2010 р. (+, -)
Зібрана площа, га	8996	8903	10118	1122
Урожайність з 1 га, ц	30,9	52,2	38,7	7,8
Рівень товарності	0,97	0,89	0,87	-0,1
Повна собівартість 1 ц, грн.	104,7	107,5	124	19,3
Повна собівартість всієї продукції, тис. грн.	28202,2	44552,4	42273,9	14071,7
Відхилення повної собівартості всієї продукції, загальне, тис. грн.	-	16350,2	-2278,5	14071,7
в т. ч. за рахунок зміни: – зібраної площі	-	-263	5979	3550
– урожайності	-	19259	-13069	8015
– рівня товарності	-	-3893	-842	-4100
– повної собівартості 1 ц	-	1247	5653	6606

Отримані результати факторного аналізу свідчать про те, що повна собівартість всієї продукції в динаміці зростає на 50%. У вартісному виразі дана величина становила 14071,7 тис. грн. Це відбулося за рахунок збільшення площі, витрат, що були понесені на виробництво і реалізацію 1 ц зерна, а також обсягу зібраної з одиниці площі продукції. Фактор рівня товарності мав негативний вплив на зростання витрат впродовж усього періоду.

Таблиця 3

Вплив кількості, ціни і собівартості реалізованої продукції на фінансовий результат від реалізації зерна зернових і зернобобових культур

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. в % до 2010 р. (+, -)
Кількість реалізованої продукції, ц	269236	414353	340910	126,6
Ціна реалізації 1 ц, грн.	105	121,8	132,2	125,9
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	104,7	107,5	124	118,4
Прибуток від реалізації продукції, тис. грн.	80,7	5907,1	2789,9	2709,2
Відхилення (+, -) прибутку від реалізації продукції, тис. грн.				
– загальне	x	5826,4	-3117,2	2709,2
в тому числі за рахунок зміни:				
– кількості реалізованої продукції	x	43,6	-1032,1	21,6
– ціни реалізації	x	6961,1	3545,5	9272,8
– собівартості реалізованої продукції	x	-1178,3	-5630,6	-6585,1

Далі нами досліджено вплив повної собівартості на кінцевий результат роботи Борщівського району Тернопільської області (табл. 3). Для цього знову використана методика факторного аналізу. Проаналізовано вплив обсягу реалізації, ціни і повної собівартості на прибутковість зернової галузі. Отримано наступні результати: фінансовий результат у динаміці зріс на 2709 тис. грн. і звітного року становив 2790 тис. грн. Фактор собівартості при цьому мав негативний вплив паралельно з іншими і в зв'язку з цим Борщівським районом недоотримано 6585 тис. грн. На базі проведених досліджень були порашовані резерви зниження повної собівартості зерна.

У дослідному районі розрахунок резервів зниження собівартості продукції проводили із застосуванням методу порівняння. Для цього взяли значення базисного і звітного періоду повної собівартості одиниці продукції, фактичний обсяг виробництва продукції, резерв його збільшення та можливий рівень товарності. Різницю між звітним і базисним значеннями повної собівартості 1 ц зерна множимо на фактичний обсяг виробленої продукції, попередньо скоригований на резерв збільшення виробництва, і на можливий рівень товарності.

Знизити повну собівартість 1 ц пшениці можливо на 24,3 грн., що в кінцевому результаті призведе до економії 3867,5 тис. грн. По гречці аналогічні величини становитимуть 225 грн. та 248,2 тис. грн., по кукурудзі на зерно – 13,3 грн. та 4039,9 тис. грн., а по ячменю – 0,6 грн. та 24,3 тис. грн.

Загальна величина економії по групі зернових і зернобобових культур по району становитиме 8179,9 тис. грн.

На базі вище проведених розрахунків можна поррахувати перспективний рівень фінансових результатів від реалізації зерна з врахуванням резервів зниження повної собівартості. Перспективна величина фінансового результату становитиме 10969,8 тис. грн., що майже в чотири рази перевищить рівень 2012 року.

Висновки. Із вище зазначеного випливає, що управління витратами – це динамічний процес, що включає управлінські дії, метою яких є досягнення високих економічних результатів діяльності підприємства на основі організації ефективного використання його ресурсів і забезпечення оптимального рівня витрат.

Зниження рівня витрат є важливим завданням, але не основною метою управління витратами підприємства. Оскільки процес зниження рівня витрат може супроводжуватись зниженням якості виготовленої продукції та сервісного обслуговування покупців, відмовою від виробництва та реалізації таких видів продукції, які користуються попитом, але потребують значних витрат, то основною метою управління витратами підприємства є підвищення його конкурентоспроможності та ефективності діяльності.

Список використаних джерел

1. Блоха А. В. Поліпшення забезпечення матеріально-технічними ресурсами аграрного виробництва // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 56.
2. Петров В. П., Токар А. В. Методичні підходи до формування собівартості сільськогосподарської продукції та її вплив на ефективність виробництва // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С. 55.
3. Сльозко Т. Собівартість у постіндустріальній економіці: погляд бухгалтера // Економіка України. – 2010. – № 9. – С. 60-67.
4. Статистична звітність сільськогосподарських підприємств Борщівського району Тернопільської області
5. Фроленко Р.В. Інтегрована система стратегічного управління витратами промислових підприємств / Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2010. – № 15 (1). – С. 22-26. // www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2010_1/22_26.pdf
6. Яценко О.І., Майданська О.М. Стратегічний підхід в управлінні витратами підприємства / Науковий вісник. – 2008. – № 18.2. – С. 145-149. // www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltsu/18_2/18_2_Jaszczenko_145.pdf

Аннотація. Проанализированы состав и структура издержек производства зерна в разрезе группы зерновых и зернобобовых культур и элементов затрат. Проведен факторный анализ издержек производства, реализации и финансовых результатов. Раскрыты пути и посчитано резервы снижения себестоимости и повышения прибыльности зернового хозяйства Борщевского района Тернопольской области. Отмечено роль управления затратами в контексте повышения эффективности производства.

Ключевые слова: затраты производства, элементы затрат, себестоимость производственная и полная, управление затратами, финансовые результаты, эффективность производства.